

El tabú afectiu

Teresa d'Arenys

Pseudònim de M. Teresa Bertran Rossell (Arenys de Mar, 1952). Autora dels reculls poètics: *Aor* (Premi Amadeu Oller 1976), *Onada* (1980) i *Murmuris* (1986), entre d'altres; de la traducció *Dos rèquiems* de Rainer Maria Rilke (1997) i de les adaptacions de poesia tuarega: *La requesta i el refús* (1996) i *Tuareg, Cants d'amor i de guerra de l'Ahaggar* (1999).

L'any 2000 publica la novel·la *El quadern d'Agnès Solà* i el mateix any obté el V Premi de Reconeixement a la Creació Poètica, Cadaqués a Quima Jaume pel llibre *Cants d'amor i de guerra de l'Ahaggar*.

Sobre el tabú afectiu

Teresa d'Arenys

Si amb la paraula *afecte* ens referim generalment a un sentiment d'amor, i per *tabú* entenem interdicció sagrada, resulta que la vocació literària, a alguns, ens ve de l'afecte a un tabú. Sobre això reflexionaré.

En el meu cas, el sol fet d'haver heretat una bona llengua familiar conjuntament amb l'amor envers aquesta llengua, no m'hauria motivat a convertir l'escriure en el centre de la meua vida, si no fos el sobrepreu d'angoixa i de desavantatge constant que comporta, a Catalunya, estimar i preferir la llengua pròpia. Jo m'he sentit obligada a escriure, tant per rebel·lia contra una parla imposada, com per servitud a una d'amenaçada, la dels meus, que de políticament *prohibida* que era durant la dictadura ha passat a ser en moltes circumstàncies políticament *incorrecta*, qualificatiu amb connotacions d'immoralitat i de culpa que li imprimeixen caràcter de tabú. Subtilització, per tant, d'una prohibició secular i que fa pensar en aquell *Soyez propre* amb què l'Estat veí rematava els parlars que no eren el francès.

Els qui nascuts als anys cinquanta haguérem d'estudiar en centres religiosos, vam veure com els tabús del nacionalcatolicisme que havien tingut més pes social i educacional s'enderrocaven amb celeritat els primers anys de l'anomenada transició. Alhora, les interdiccions politicoideològiques que perduraven en la llarga postguerra franquista, també, en aquell moment d'esperança, afluixaven... a excepció, únicament, de les relacionades amb les identitats humanes diferents de la castellana dintre l'Estat espanyol, identitats que han acabat, trenta anys després, més estigmatitzades que no ho havia estat tot allò que concernia el sisè manament de la Llei de Déu.

Il·lustraré la regressió que plantejo amb un esbós de la transformació social i lingüística que al llarg de quatre dècades he observat en un territori concret: el Maresme, una de les comarques catalanes que més s'ha ressentit de la imparable conurbació que genera la metròpoli barcelonina. Ho faig marcant tres etapes.

La primera s'inicia als anys seixanta, en el moment en què la societat començava a experimentar un seguit de canvis que no tenien res a veure amb els d'èpoques precedents. Uns factors fins aleshores desconeguts: massificació del turisme a les zones costaneres, popularització de l'automòbil, televisor dins les llars i la simplificació litúrgica conseqüència del Concili Vaticà II, influïen de manera decisiva en els hàbits i la conducta de la gent del país, sense modificar-hi encara la situació lingüística, que continuava essent la mateixa d'ençà de la derrota civil de 1939: o sia, d'una banda la inexistència oficial del català, que era prohibit en escoles, publicacions, emissores de ràdio, rètols, cartells, etc. i objecte de represàlies per part de la policia i el funcionariat espanyols; i, de l'altra, la supervivència oral de l'idioma en perfecte estat de salut dins l'àmbit familiar, professional, comercial i de relacions humanes, ja que en aquell temps (més de quaranta anys enrere) l'entorn popular, tot i la por, era monolingüe: una part de la població desconeixia el castellà, una altra tenia dificultats per parlar-lo i, encara, entre les classes que el dominaven hi havia una tendència a desconsiderar-lo i a preferir el francès com a segon idioma. (Potser perquè llavors el francès era sinònim de cultura o simplement per aquella posició pendular que ens aconsellava més endavant el poeta J. V. Foix als estudiants de filologia, dient si fa no fa que, situats entre les pressions anorreadores de dos estats, anéssim trampejant la més agressiva decantant-nos cap a l'altra, i viceversa.)

A més a més, de cap a cap de la comarca la llengua del carrer, malgrat contenir alguns barbarismes de lèxic (que pronunciats amb la fonètica genuïna tenien la seva gràcia), era una llengua sintàcticament incontaminada, competent i rica de recursos. Riquesa heretada que es perpetuava gràcies a la gent de mar, als oficis dins les poblacions, a la pagesia secular que les envoltava i, vull subratllar-ho, pel fet que saber enraonar i argumentar, era un valor social de primer ordre, fins i tot entre els analfabets. Riquesa de girs, modismes, accents que variaven d'un poble a l'altre, encara que només els separessin uns quants quilòmetres. Diversitat de cantarelles, entonacions –diria microdialectals– distintives que, si bé s'han conservat fins avui, les darreres generacions que tenen per llengua materna el televisor van perdent, junt amb algun fonema.

En avançar la dècada dels seixanta assistírem al progrés d'un altre factor, el més definitiu per a una llengua perseguida, que fou la immigració massiva d'espanyols del sud peninsular. Per bé que en els pobles i les viles amb poca indústria la majoria d'aquests immigrants es naturalitzaven de manera espontània i els seus descendents són ara indestriables de la col·lectivitat autòctona tant pel que fa a la parla i la sensibilitat com al nivell social, en ciutats com Mataró es formaven ja els primers ghettos i es generaven actituds, paternalistes d'una banda i refractàries de l'altra, que havien de contribuir al bilingüisme per força i a la degradació del paisatge a la llarga.

Paral·lelament, cap al tombant dels setanta la dictadura espanyola cedia en algun sentit, ja que es recuperaven publicacions i programes radiofònics en català, s'impartien, encara que extraoficialment, cursos de llengua i d'història, augmentaven les conferències públiques, els recitals de cançó arribaven als pobles petits, i l'autoritat feia els ulls grossos davant algunes agrupacions cíviques de rerefons polític. Amb tot, era un besllum de tolerància ben feble perquè en el marc estatal continuaven els empresonaments i les execucions. La de Salvador Puig Antich tenia lloc en 1974, el 2 de març, i la de cinc militants d'ETA i del FRAP el 27 de setembre de 1975, just dos mesos abans de la mort de Franco.

Amb la desaparició física del dictador comença la segona de les tres etapes que he definit abans. Els que érem molt joves aleshores esperàvem un parèntesi d'aturada i de reflexió. Aturada dels abusos urbanístics, sobretot, que ja havien començat a desfigurar en uns quants indrets pròxims a la mar el paisatge idíl·lic de la terra fèrtil i ben conreada que Josep Pla qualificava de *jardí de les Hespèrides*. I reflexió, perquè el fet de sortir d'una llarguíssima postguerra ho reclamava.

Però *sortir* de la postguerra només era un dir. En comptes de reflexionar sobre el passat immediat i programar un futur amb un creixement civilitzat i sostenible, es va donar carta legal a l'especulació i es va fomentar el desori urbanístic iniciat durant la dictadura. Això, des del tombant dels vuitanta i des de la seu mateixa de cada Ajuntament de la marina, sense tenir en compte els recursos naturals, ni la població autòctona que vivia de la terra i la treballava: els pagesos. D'altra banda, en l'àmbit nacional ja s'havia acceptat –el 1978– una constitució de l'Estat espanyol en què no hi figurava enlloc cap pacte de cultura... I és que els nous polítics, els no franquistes, prenien per model el mateix règim que ens pensàvem haver deixat enrere. A molts ens costava d'entendre que una democràcia es tradueix en una frenesia d'oblidar i demolir el passat

(sobretot urbanísticament), en nom d'un progrés i un futur més obscurs que el cel i l'infern del credo catòlic (contra el qual potser tocava reaccionar, però no fins a l'extrem de desproveir les noves generacions dels referents culturals de dos mil·lennis). Tot i així, l'anomenada transició i la dècada dels vuitanta van ser un període presidit per l'optimisme, malgrat que la confiança envers les institucions i els polítics minvés d'uns resultats electorals als següents. I la minvant confiança es va estroncar en sec arran del gran negoci immobiliari que representaven els Jocs Olímpics de Barcelona de 1992, en els quals la llengua catalana hi va tenir una presència de compromís.

Finalment abordo la darrera etapa. Al llarg de la dècada dels noranta i fins avui la comarca del Maresme ha viscut d'una banda l'increment constant d'una nova onada immigratòria de components múltiples, alguns dels quals es catalanitzarien sense esforç dins els nuclis urbans naturals, si no fos que, de l'altra, la substitució dels boscos i les hortes per l'edificació desenfrenada ha generat suburbis i zones residencials que es toquen d'un terme municipal a l'altre, ghettos perifèrics, poblats sobretot per l'excedent humà de les barriades barcelonines, bilingüe en els millors casos, però sempre espanyol, i com a tal insensible, intransigent i intolerant respecte a tota diversitat.

Si els naturals de la comarca ja patim l'hostilitat lingüística d'aquests en àrees comercials, transports, serveis de tota mena i cada vegada més en centres mèdics i hospitals, i ens sentim forasters a casa nostra, i si no hi ha un poder institucional que ens protegeixi de manera efectiva, ¿com podem acollir, intercaviar cultura i assimilar els nous immigrants?

Com que aquesta pregunta fa de mal contestar, els polítics universalistes s'han empescat una cançó d'estruç: que continuarem essent catalans encara que parlem en castellà... A mi m'agradaria que reflexionessin sobre una lúcida observació de Joan Fuster en 1968, que diu: *Si la llengua d'una comunitat no fos tan important no hi hauria gent particularment obsessionada a sufocar la llengua de la casa del costat.*